

М.І. МИХАЙЛУЦА

ХРИСТІЯНІЗАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РУМУНІЇ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Запропонована стаття приділяє увагу політиці Румунії в роки Другої світової війни, яка віддзеркалюється у процесі християнізації "по-румунськи" на теренах Буго-Дністровського межиріччя – у створеному румунськими окупантами губернаторстві "Трансністрія".

Ключові слова: Румунія, християнізація, Трансністрія, православна церква.

Упродовж багатомісячного історичного минулого релігійна складова була однією з надважливих завдань зовнішньої політики багатьох державно-політичних систем, у тому числі й авторитарного режиму Й.Антонеску в Румунії. Остання, у роки Другої світової війни, ставши союзницею гітлерівської Німеччини реалізовувала окупаційну політику в захоплених українських землях, завдячуючи саме місіонерській ролі шляхом т.зв. політики «рехристиянізації». Ця тема ще й досі, незважаючи на низку наших наукових праць[1], залишається дискусійною сторінкою спільної історії українського і румунського народу – історії Православної церкви на Півдні України в роки Другої світової війни. Враховуючи усю глибину, складність і об'ємність зазначеної проблеми, акцентуємо, перш за все, увагу на кількох аспектах, в яких знаходять віддзеркалення процеси реалізації політики християнізації "по-румунськи" на теренах Буго-Дністровського межиріччя – у створеному румунськими окупантами губернаторстві "Трансністрія".

Перший аспект. "Особливості діяльності Румунської православної місії в "Трансністрії". Зміни у релігійній царині в окупованих українських землях розпочалися з діяльності "Румунської православної місії в Трансністрії" (Misiunea Ortodoxă Română în Transnistria). Місія почала свою роботу 15 серпня 1941 р. спочатку в Тирасполі. Поступово, через утворення канцелярії, організацію протоієрейств у повітах вона розширювала свої повноваження. До кінця 1941 р. було зорганізовано 13 повітових протоієрейств, одне в Одеському муніципалітеті та 63 районних субпротоієрейства. У жовтні 1942 р. Місія перебралася до Одеси. Діяльність РПМ позначена особливостями, а саме: розбіжністю у поглядах її керівництва на методи християнізації населення, моноцерковністю, боротьбою з проявами "українського іредентизму" в церковному житті, фінансовими, організаційними, ідеологічними прорахунками тощо. Місія була спрямована на пропаганду румунського православного способу життя (з монархічним відтінком) і уніфікацію підвладних місцевих парафій з принципами, які були основою державно-церковних стосунків у самій Румунії. Від серпня 1941 р. Місію очолював архімандрит Юлій (Скрібан), з листопада 1942 р. до кінця 1943 р. – митрополит Віссаріон (Пуя) і до березня 1944 р. – Антін (Ніка).

Другий аспект. "Відбудова православних культових споруд". Діяльність РПМ і місцевих парафій була спрямована у напрямку відновлення функціонування православних храмів на території "Трансністрії". Без вирішення цієї проблеми окупанти не бачили змін у духовному житті загарбаних земель. З листопада 1942 р. активізувалася робота з обліку та інвентаризації церков. Інспектування парафій в "Трансністрії" і зібрана з місць інформація показали невтішну картину. У межах губернаторства 363 храми виявилися закритими, 269 – зруйновано частково, а 258 – знищено повністю. Порівнюючи з дореволюційним часом, кожен другий православний храм був повністю зруйнований комуністичним режимом на чолі зі Сталіним.

Місіонерська політика румунів у "Трансністрії" водночас співпадала з бажанням місцевого населення відродити православну віру. З ініціативи парафій створювались громадські фонди для відбудови храмів. Наприкінці 1943 р. тільки в Одесі вже функціонувало 22 відреставровані церкви, в Могилівському повіті – 116, ще 13 були в процесі відбудови, в Жугастрівському (Ямпільському) – 69 церков та 20 молитовних будинків. Загалом у "Трансністрії" їх кількість становила 474, ще 118 церков перебували у стадії ремонту, 41 – будувалася, а 258 – залишалися зруйнованими. Діяло також 119 молитовних будинків.

Третій аспект. “Етноконфесійна ситуація на теренах між Південним Бугом і Дністром”. Ключовим тут виявляється ставлення РПМ до церковно-національного питання у краї, вирішення якого здійснювалося не на користь українців, які становили переважну більшість населення окупованої території, а також до “сектантства” та різних релігійних форм.

Обрис повітів “Трансністрії” характеризується блідою конфесійною картою. Найбільш чисельними були прихильники “Живої Церкви” і “тихонівці”. Неоднозначним було ставлення РПМ до священників УАПЦ. Клірики з ієрархії митрополита В. Липківського підпадали під тиск з боку як інших конфесій, так і румунської адміністрації. Збільшення кількості парафій автокефалістів та їхнього впливу на населення обурювало прихильників румунізації, спричиняло доноси, скарги тощо. Така конфесійна палітра в “Трансністрії” стала наслідком комплексного зовнішньополітичного курсу Бухаресту, який прагнув до абсолютної уніфікації в усіх сферах суспільної життєдіяльності й, зокрема, в релігійній царині. Українофобія рельєфно проступає в незабезпеченості українських парафій кадрами духовенства. На весь Голтський повіт було лише 8 священнослужителів. В Овідіопольському – 7 священників, в Очаківському – 6, у Березівському – лише 4. У двох волостях Голтського повіту – Любашівській та Кривоозерській – на 55 тис. православних прихожан припадало лише 15 священників та 8 канторів.

Найбільш розповсюдженими в “Трансністрії” “малими” релігійними об’єднаннями, проти яких румунська церковна адміністрація вела непримиренну боротьбу, були євангелісти, адвентисти 7-го дня, баптисти, штундисти, богомольці, драконівці, безпоповці, інокентіївці. Вони були зосереджені переважно в Ананьївському, Балтському, Голтському, Могилівському та Тульчинському повітах, хоча не становили й 2% від усього православного населення.

Четвертий аспект. “Богословська освіта, релігійна пропаганда та виховання”. Румунська окупаційна влада і церковна Місія сприяли налагодженню повноцінної духовної освіти, підготовці лояльних до режиму кліриків. У лютому 1942 р. РПМ організувала школи для викладачів “Катехізису” в Тирасполі, Голті та Овідіополі. Упродовж 1942–1943 рр. були відкриті духовні семінарії в Дубоссарах і Одесі. Запроваджувалось викладання Закону Божого в школах і гімназіях, друкувались і розповсюджувались духовні книги, релігійні дитячі журнали тощо.

Поряд з тим проводилась вигідна Румунській помісній церкві румунізаторська пропаганда. З цієї причини ефективність місійної діяльності була не завжди високою, хоча рефлексії віруючих на заходи рехристиянізації по-румунськи мали часом позитивне забарвлення, особливо, коли мова йшла про проведення релігійних свят, обрядів і таїнств.

П’ятий аспект. “Соціально-економічні аспекти повсякденного життя православного кліру”. Цей аспект, між іншим, взагалі не розглядався ніколи, ні в румунській, а ні в українській історіографії. Відтак, коротко зупинимось на стратегії виживання в умовах війни такої соціальної групи як церковнослужителі. Соціально-економічний чинник, який відіграв важливу роль в житті священників і парафіян, одночасно формував і модель, і стиль їхньої соціальної поведінки. У процесі відродження православ’я у “Трансністрії” сотні людей намагалися вижити шляхом поновлення у духовному сані, який давав надію на покращення способу їхнього життя. У звіті архімандрита А. Ніки за січень-березень 1942 р. зазначалося, що більшість із 285 зареєстрованих у “Трансністрії” священнослужителів “...були віднайдені й з великою турботою відібрані тут...”, тобто в Україні.

Від самого початку духовенство зіткнулося з побутовими труднощами, безліччю соціальних проблем, місцеві священники не оплачувалися державою і жили за рахунок епитрахильних прибутків. Заробітна платня кліру була диференційованою, а її розміри залежали від духовного сану та клерикальних функцій. Якщо заробітна плата священника чи протоієрея коливалася від 180 РККС (марок) у провінції і до 200 марок у кафедральному соборі, то платня митрополита, який очолював РПМ у “Трансністрії”, була у майже у п’ять разів вищою і становила 59 тис. лей (більше 850 марок). Суттєво меншими були оклади представників нижчих щаблів духовної “табелі про ранги” (іподиякон, кантор отримував 100; причетники, церковні служки – 50 марок). Однак, порівняно з іншими суспільними верствами, наприклад, інтелігенцією, православні церковнослужителі отримували платню на 30–40% більше, що, власне, їх виокремлювало у особливу духовно-соціальну категорію.

Шостий аспект. “Благодійність місцевого духовенства, місіонерів і православних мирян”. Говорячи про воєнні роки варто звернути увагу й на різноманітні прояви християнської доброчинності, які були спрямовані на покращення тяжкого становища найменш захищених верств підкупаційного суспільства.

Внаслідок евакуації і знищення продовольства радянською владою, економічного визиску румунською армією й адміністрацією життя населення “Транснестрії” було вкрай складним. Православні організували різноманітні благодійні акції. При храмах створювались фонди, наглядові та опікунські ради, які надавали різноманітну допомогу знедоленим людям (як, наприклад, при Стурдзівській общині діяв дитячий притулок для 30-дівчаток).

Особливе поширення такі заходи мали у містах, де церкві легше було отримати допомогу у вигляді коштів та продуктів харчування від громадських організацій та з різних фінансових джерел. Натомість у віддалених парафіях через економічну експлуатацію та “викачування” сировини і продуктів харчування для румунської армії ситуація була вкрай критичною. Виняток становили парафіяльні священики, які, зводячи кінці з кінцями, самотужки рятували християнські душі. Особливу роль відіграла допомога православним, які постраждали від сталінських репресій, а також вірянам, які потребували соціальної підтримки. Окремим епізодом християнської доброчинності місцевого духовенства виділяється порятунок представників єврейської спільноти від неминучої смерті.

Отже, ретроспектива окупаційної політики Румунії в роки Другої світової війни в загарбаних південноукраїнських землях, дає можливість виокремити духовно-релігійну систему заходів спрямованих на протиставлення радянському більшовицькому атеїзму з його репресивною сутністю румунської політики відродження християнства, виховання й доброчинності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Михайлуца М.І. Релігійна політика румунської окупаційної влади в Південній Бессарабії і Транснестрії (кінець 1930-1944 рр.) / Микола Іванович Михайлуца. – Одеса : “Optimum”, 2006. – 237 с.
2. Михайлуца М.І. Православна церква на Півдні України в роки Другої світової війни (1939-1945) / Микола Іванович Михайлуца. – Одеса : “ВМВ”, 2008. – 392 с.
3. Михайлуца М.І. Організація релігійного життя в губернаторстві Транснестрія (1941-1944 рр.) / М.І.Михайлуца // Український історичний журнал. – 2011. – №2 (497). – С. 80-90.

Н.И. МИХАЙЛУЦА

ХРИСТИАНИЗАЦИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ РУМЫНИИ НА ЮГЕ УКРАИНЫ В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

В предложенной статье уделено внимание политике Румынии в годы Второй мировой войны, которая нашла свое воплощение в процессе христианизации “по-румынски” на территории Буго-Днестровского междуречья – в образованном румынскими оккупантами губернаторстве “Транснестрия”.

Ключевые слова: Румыния, христианизация, Транснестрия, православная церковь.

M.I. MYKHAILUTSA

CHRISTIANIZATION AS A COMPONENT OF FOREIGN POLICY OF ROMANIA ON SOUTHERN UKRAINE IN THE WORLD WAR II

In the proposed article is given an attention of the policy of Romania during the Second World War, which was embodied in the process of Christianization "in Romanian" in the Bug-Dniester – created by Romanian occupiers governor "Transnistria".

Keywords: Romania, Christianization, Transnistria, the Orthodox Church.